

ARHIEPISCOPIA BUCUREȘTILOR

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

ANUARUL

FACULTĂȚII DE TEOLOGIE ORTODOXĂ
„JUSTINIAN PATRIARHUL”

pe anul
2020

Decan – Pr. prof. univ. dr. Ioan MOLDOVEANU

Anul XX – 2020

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Pr. prof. univ. dr. Ioan MOLDOVEANU

Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*, decan

Pr. prof. univ. dr. Ioan CHIRILĂ

Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Teologie Ortodoxă

Pr. prof. univ. dr. Nicolae CHIFĂR,

Universitatea *Lucian Blaga*, Sibiu, Facultatea de Teologie *Andrei Șaguna*, decan

Pr. prof. univ. dr. Ioan VICOVAN,

Universitatea *Alexandru Ioan Cuza*, Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Dumitru Stăniloae*, decan

Pr. prof. univ. dr. Daniel BENGA

Universitatea *Ludwig Maximilian*, München

Lect. univ. dr. Ionuț-Alexandru TUDORIE

St. Vladimir's Orthodox Theological Seminary, New York, decan academic

Pr. conf. univ. dr. David PESTROIU

Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*, prodecan

Pr. prof. univ. dr. Constantin PREDA

Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*, prodecan

Pr. lect. univ. dr. Marian VILD

Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*,
directorul Departamentului de Teologie Istorică, Biblică și Filologie

Pr. prof. univ. dr. Nicușor BELDIMAN,

Universitatea din București, Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*,
directorul Departamentului de Teologie Sistematică, Practică și Artă Sacră

Cercetător științific dr. Ion-Andrei ȚARLESCU,

Academia Română, Institutul de Istoria Artei *George Oprescu*

COMITETUL DE REDACTIE:

Pr. lect. univ. dr. Mihai BURLACU

Diac. lect. univ. dr. Nicolae PREDA

Pr. asist. univ. dr. Alexandru BARNA

Diac. asist. univ. dr. Eugen MAFTEI

Informațiile privind procedurile de evaluare (peer-review) și acceptare a materialelor pentru publicarea în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul din București*, precum și normele de citare și redactare, sunt disponibile la adresa www.ftoub.ro/anuar.

Adresa de corespondență a redacției:

Facultatea de Teologie Ortodoxă *Justinian Patriarhul*
Str. Sf. Ecaterina, nr. 4, 040155, București, sector 4.
anuar.ftoub@gmail.com
www.ftoub.ro

ISSN: 1582-8840

ISSN-L: 1582-8840

Toate drepturile de autor sunt rezervate. Multiplicarea, stocarea și difuzarea, sub orice formă, a materialelor publicate în acest volum este interzisă, sub incidența legii drepturilor de autor. Responsabilitatea academică și juridică asupra textelor și ilustrațiilor publicate în acest volum aparține în exclusivitate autorilor.

Cuprins

Pr. Prof. univ. dr. Ioan MOLDOVEANU, Decanul Facultății de Teologie Ortodoxă <i>Justinian Patriarhul</i> din București <i>Cuvânt înainte</i>	11
--	----

Secțiunea I

Lucrările Simpozionului Internațional *Dumitru Stăniloae și Hans Urs von Balthasar despre Părinții Bisericii (Sfântul Maxim Mărturisitorul)*

Mesajul Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române <i>Doi mari teologi europeni admiratori ai</i> <i>Sfântului Maxim Mărturisitorul</i>	17
Prof. univ. dr. Helmut HOPING <i>Chenoza lui Dumnezeu. O comparație între</i> <i>Hans Urs von Balthasar și Dumitru Stăniloae</i>	19
Prof. univ. dr. Vasile CRISTESCU <i>Hans Urs von Balthasar și Dumitru Stăniloae</i> <i>despre mișcarea omului și a lumii către Dumnezeu</i> <i>la Sfântul Maxim Mărturisitorul</i>	33
Pr. Prof. univ. dr. Ștefan BUCHIU <i>Reflectarea cosmologiei Sfântului Maxim Mărturisitorul</i> <i>în teologia Părintelui Dumitru Stăniloae</i>	49
Dr. Manuel SCHLÖGL <i>Liturghia cosmică și teologia dramatică.</i> <i>Perceperea Sfântului Maxim Mărturisitorul</i> <i>de către Hans Urs von Balthasar</i>	59

Prof. univ. dr. Assaad Elias KATTAN <i>Note despre abordarea histologică a omului și a creației la Sfântul Maxim Mărturisorul.....</i>	75
Pr. Prof. univ. dr. Cristinel IOJA <i>Mystagogia Sfântului Maxim Mărturisorul și nuanțările ei interpretative în gândirea teologilor Dumitru Stăniloae și Hans Urs von Balthasar.....</i>	83
Pr. Prof. univ. dr. Vasile RĂDUCĂ <i>Eshatologia la Hans Urs von Balthasar și Dumitru Stăniloae.....</i>	97
Pr. Prof. univ. dr. Jürgen HENKEL <i>Receptarea teologiei apusene și a curentelor spirituale la Dumitru Stăniloae.....</i>	111
Pr. Conf. univ. Dr. Ioan MOGA <i>Hans Urs von Balthasar și teologia patristică. Aspecte ale unei hermeneutici creatoare.....</i>	121

Secțiunea a II-a
Anul 2020 – Anul omagial al pastorației părinților și copiilor și
Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români

Pr. Prof. univ. dr. Ioan MOLDOVEANU <i>Filantropia românească la Locurile Sfinte. O privire specială asupra daniilor românești la Sf. Munte Athos.....</i>	135
Pr. Prof. univ. dr. Mihail Simion SĂSĂUJAN <i>Așezăminte filantropice creștine în Țara Românească în secolele XVI-XI.....</i>	147
Pr. Lect. univ. dr. Marian VILD <i>Sfânta Scriptură – mijloc misionar în pastorația familiei.....</i>	157
Pr. Lect. univ. dr. Aurel MIHAI <i>Familia în contextul societății consumeriste și secularizate. Perspective pastoral-misionare.....</i>	167

Pr. Asist. univ. dr. Georgian PĂUNOIU <i>Filantropia – stare de jertfă și transfigurare duhovnicească.</i> <i>O viziune filocalică</i>	179
---	-----

Secțiunea a III-a
Lucrarea misionară, pastorală și educațională a Bisericii Ortodoxe
în timpul pandemiei din anul 2020

Pr. Conf. univ. dr. David PESTROIU <i>Elemente de misiologie pastorală pentru părinți și copii</i> <i>în contextul pandemic al anului 2020.....</i>	193
--	-----

Pr. Conf. univ. dr. Sorin ȘELARU <i>Dumnezeiasca Euharistie în vremuri de criză.</i> <i>Scurt comentariu teologic al canonului 101 Quinisext.....</i>	203
--	-----

Pr. Lect. univ. dr. Lucian Vasile PETROAIA <i>Strategii pastoral–misionare ale Bisericii Ortodoxe Române</i> <i>în condiții de pandemie.....</i>	223
---	-----

Secțiunea a IV-a
Miscellanea

Pr. Prof. univ. dr. Ioan MOLDOVEANU <i>Chipul Sfântului Ioan Valahul în pictura Mănăstirii athonite</i> <i>Xiropotamu și contribuția românilor la aceasta.....</i>	245
---	-----

Pr. Prof. univ. dr. Florin DOBREI <i>Ortodoxie și prozelitism latin în timpul păstoririi</i> <i>mitropolitului Ioan de Caffa al Transilvaniei.....</i>	251
---	-----

Pr. Prof. univ. dr. Gheorghe PETRARU <i>Revelație, dogmă și comuniune marianică mărturisitoare</i> <i>în cântarea Prohodului.....</i>	269
--	-----

Pr. Prof. univ. dr. Constantin PEDA <i>Matei: Evanghelia eclezială a desăvârșirii.....</i>	283
--	-----

Pr. Prof. univ. dr. Vasile RĂDUCĂ <i>Începuturile monahismului în Gaza.....</i>	343
Prof. univ. dr. Mihaela PALADE <i>Între icoana pe sticlă și pictura pe sticlă – necesitatea regăsirii autenticității.....</i>	369
Prof. univ. dr. Florea OPREA <i>Reflecții asupra treptelor iubirii aproapei.....</i>	385
Pr. Conf. univ. dr. Constantin JINGA <i>În Numele Tatălui... Cu Rembrandt, după dealuri, căutând relevanța textului biblic, azi.....</i>	393
Pr. Conf. univ. dr. Vasile CREȚU <i>Testele PISA din 2018 – o radiografie a învățământului românesc actual.....</i>	415
Pr. Conf. univ. dr. Radu Petre MUREȘAN <i>Părintele Nicolae Steinhardt (1912-1989) sau un destin misionar asumat.....</i>	433
Diac. Conf. univ. dr. Alexandru MIHĂILĂ <i>Controverse eshatologice. Nemurirea sufletului între revelație și exegeză.....</i>	443
Conf. univ. dr. Dumitru SORICA <i>Simbolul, natură vie și de nedefinit, variații de sens.....</i>	459
Pr. Lect. univ. dr. Zaharia MATEI <i>Două sute de ani de la tipărirea primelor cărți de psaltichie în Răsăritul Ortodox și receptarea acestora în spațiul muzical bisericesc românesc (1820-2020).....</i>	467
Pr. Lect. univ. dr. Robert CORESCIUC <i>Instituționalizarea euharistică și cateheza isihastă.....</i>	481
Diac. Lect. univ. dr. Mihai CIUREA <i>Exilul biblic, paradigmă a exilului modern.....</i>	495
Lect. univ. dr. Lucian DOGAN <i>Ferecătura de carte românească. Prototipul Nicodim de la Tismana.....</i>	511

Lect. univ. dr. Maria Ruset OANCĂ <i>La Queste del Saint Graal as a pilgrimage.</i> <i>An Anthropological Perspective.....</i>	521
Asist. univ. dr. Maria Yvonne BĂNCILĂ <i>Notes on Christian Religious Education: Vasile Băncilă.....</i>	531
Dr. Alexandru OJICĂ <i>Înstrăinarea, boala și suferința în scrierile Sfântului Ioan Casian.</i> <i>O analiză fenomenologică.....</i>	539
Drd. Alina Corina GREERE <i>Etică, morală și moralitate în artă.....</i>	553

Secțiunea a V-a

Biblioteca Facultății de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul din București

Drd. Marius-George COȘARCĂ <i>Old Romanian Church Periodicals in the Library of the</i> <i>Faculty of Orthodox Theology in Bucharest.....</i>	571
--	-----

Secțiunea a VI-a ***Cronica Facultății***

Drd. George-Adrian ȘERBAN <i>Cronica Facultății de Teologie Ortodoxă Justinian Patriarhul</i> <i>pe anul 2020.....</i>	587
<i>Prezentarea autorilor.....</i>	611

Pr. conf. univ. dr. Ioan MOGA

Facultate de Teologie Romano-Catolică, Institutul de Teologie Istorică
Universitatea din Viena

HANS URS VON BALTHASAR ȘI TEOLOGIA PATRISTICĂ. ASPECTE ALE UNEI HERMENEUTICI CREATOARE*

Abstract: *Hans Urs von Balthasar and Patristic Theology. Some Insights of a Creative Hermeneutics.* In this study, the author proposes a lecture on the amazing creative patristic hermeneutics Hans Urs von Balthasar inovated with his ingenuity and genial gift of identify and develop the philosophical undergrounds of main patristic texts, especially Origen, Gregory of Nyssa, and Maximos the Confessor. The text follows the main historical and literature aspects on how von Balthasar discovered patristic literature, how the theological tutoring of Henri de Lubac and “nouvelle théologie” influenced him, and how he made the effort to identify and practice valid criteria for interpreting the Holy Fathers of the Church with a liberty one may not find in any other contemporary 20th century theologian’s works. In the second part of the study, the author emphasizes the main hermeneutical principles von Balthasar expresses in three programmatic papers published in 1939, regarding the Greek Patristics and the relation with the Tradition of Eastern Church, understood as the heart of spirituality.

Keywords: Hans Urs von Balthasar, patristics, Henri de Lubac, *nouvelle théologie*.

1. Scurtă introducere: inspirație sau conaturalitate?

Hans Urs von Balthasar a fost făcut cunoscut teologiei românești de către părintele Dumitru Stăniloae, care, atât în traducerile sale patristice, cât și în opera sa dogmatică, face nenumărate referiri la opera marelui teolog romano-catolic. Trimiterile cele mai frecvente vizează lucrarea *Liturghia cosmică*¹, prin care von Balthasar a marcat începutul cercetării maximiene în epoca modernă, oferind totodată o sinteză hermeneutică care rămâne până în ziua de astăzi un punct de referință². Cu toate acestea, așa cum Părintele Stăniloae este mai mult decât traducătorul și comentatorul *Filocaliei*, așa și Hans Urs von Balthasar nu poate fi redus la una din monografiile sale de tinerete. Deși Sf. Maxim Mărturisitorul rămâne

* Prezentare în cadrul Simpozionului internațional cu tema „Dumitru Stăniloae și Hans Urs von Balthasar despre Părinții Bisericii (Sfântul Maxim Mărturisitorul)”, 6-9 septembrie 2018.

¹ Hans Urs VON BALTHASAR, *Kosmische Liturgie. Maximus der Bekenner: Höhe und Krise des griechischen Weltbilds*, Freiburg, 1941 (a doua ediție, adăugită: *Kosmische Liturgie. Das Weltbild Maximus’ des Bekenners*, Einsiedeln 1961).

² Cf. Assad Elias KATTAN, *Verleiblichung und Synergie. Grundzüge der Bibelhermeneutik bei Maximus Confessor*, Leiden, Boston, 2003, p. 11.

un element de inspirație în gândirea balthasariană, el nu este singura sursă patristică, ba mai mult, raportat la întreaga operă a teologului elvețian, nu este sursa centrală: Origen, Sf. Irineu și Fericitul Augustin sunt mult mai prezenți în scrierile sale decât Sf. Maxim. Despre *Geist und Feuer*³ (o selecție tematică din texte ale lui Origen), Hans Urs von Balthasar va spune la o vârstă înaintată că este cartea care îi prilejuiește cea mai mare bucurie din toate cele scrise sau publicate de el și pe care el însuși o recitește regulat. Și asta pentru că „am descoperit în Origen acea genialitate pentru universalitate, spre care și eu năzuiesc”⁴. În plus, Origen ar oferi și pentru epoca modernă o sursă inepuizabilă de inspirație, el fiind, în viziunea lui Balthasar, promotorul „teologiei celei mai consecvente din epoca patristică, vivificată de Cuvântul dumnezeiesc, curățită de adaosuri gnostice, un izvor aproape nesecat de stimulare teologică și duhovnicească”⁵.

Este deci timpul să vedem în Hans Urs von Balthasar mai mult decât autorul *Liturghiei cosmice*, să descoperim, critic și totodată cu fascinație, complexitatea unui gânditor creștin, care a trăit și a creat teologie într-un dialog viu cu literatura, cu filozofia, cu mistica, dar și cu tradiția estetică. De-abia având în vedere această complexitate a gândirii balthasariene, se pot trasa mai clar liniile de interferență între teologia sa și teologia ortodoxă⁶.

Studiul de față dorește să tematizeze, din toate acestea, relația dintre Hans Urs von Balthasar și teologia patristică în general. De ce este relevantă, pentru cititorul român, o asemenea chestiune? Pentru că ea oferă cheia înțelegerii înruderilor dar și a diferențelor față de teologia ortodoxă în general⁷, dar mai ales față de un alt titan al teologiei secolului al XX-lea, Părintele Dumitru Stăniloae, pentru care, de asemenea, Sfinții Părinți au însemnat izvorul principal de inspirație.

O altă temă la fel de relevantă pe marginea cărei putem vorbi de o înrudire sau de o congenialitate providențială între Balthasar și Stăniloae este un filon

³ ORIGENES, *Geist und Feuer. Ein Aufbau aus seinen Schriften*, Salzburg 1938 (²1952, Freiburg ³1991).

⁴ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk – Durchblicke*, Freiburg 1990, p. 87.

⁵ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk...*, p. 22.

⁶ Dialogul între opera balthasariană și teologia ortodoxă se află încă la început. A se vedea monografia subsemnatului: IOAN MOGA, *Kirche als Braut Christi zwischen Kreuz und Parusie. Die Ekklesiologie Hans Urs von Balthasars aus orthodoxer Sicht*, Münster, Berlin, 2010. Alte studii: ISO BAUMER, *Die Relevanz der orthodoxen Theologie für die Theologie von Hans Urs von Balthasar*, în: WALTER KARDINAL KASPER (ed.), *Logik der Liebe und Herrlichkeit Gottes. Hans Urs von Balthasar im Gespräch. Festgabe für Karl Kardinal Lehmann zum 70. Geburtstag*, Ostfildern, 2006, pp. 229-257; BARBARA HALLENSLEBEN, *Die Weisheit hat ein Haus gebaut (Spr 9,1): Die Kirche in der Theologie von Hans Urs von Balthasar und Sergij Bulgakov*, în: HANS URS VON BALTHASAR STIFTUNG (ed.), „*Wer ist die Kirche?*”. *Die Referate am Symposium zum 10. Todesjahr von Hans Urs von Balthasar*, Freiburg, 1999, pp. 33-61.

⁷ În această cheie trebuie citită și acordarea către Hans Urs von Balthasar a „Crucii de Aur a Muntelui Athos” în data de 28 martie 1965 printr-un reprezentant al Patriarhiei Ecumenice. În diploma aferentă, Patriarhia Ecumenică aprecia faptul că Balthasar a adus o contribuție importantă la cunoașterea teologiei răsăritene în Occident, mai ales prin studiile sale legate de Maxim Mărturisitorul și Grigorie al Nisei. Cf. Jacques SERVAIS, „Balthasar et l’Orient chrétien”, în: *Revue Théologique de Louvain*, VIII (2003), 3, p. 541.

adiacent de inspirație teologică, deopotrivă determinant pentru amândoi, și anume: *experiența duhovnicească* ca premisă a reflecției teologice. Ceea ce pentru Părintele Stăniloae a însemnat tradiția mistică a Părinților Filocaliei, dar și apropierea de personalitatea harismatică a Părintelui Arsenie Boca, va fi pentru Hans Urs von Balthasar – cu diferențele de rigoare – relația cu personalitatea Adriennei von Speyr⁸.

Revenind la tema studiului de față: termenul „inspirație” este, de fapt, nepotrivit pentru abordarea pe care Hans Urs von Balthasar o are în ermeneutica patristică. Henri de Lubac, prima călăuză a lui von Balthasar în lumea patristică propunea, în anul 1975, un alt termen, care poate părea ușor forțat, și anume cel de „conaturalitate”:

„Oricare ar fi tema tratată de Hans Urs von Balthasar, poți descoperi peste tot [...] că el s-a format la școala Părinților Bisericii. Ei l-au hrănit și l-au fecundat. Cu mai mulți dintre ei el a dobândit mai mult decât o familiaritate: un fel de conaturalitate. Balthasar nu este un ucenic servil. El recunoaște slăbiciunile fiecăruia dintre ei, limitele provenite din contextul temporal în care au viețuit. Cu libertatea-i specifică, el îi critică tocmai pe cei pe care îi admiră cel mai mult și față de care îl leagă o dragoste adevărată. Însă viziunea lor a devenit și viziunea sa”⁹.

Vom încerca, în cele ce urmează, să probăm afirmația lui de Lubac.

2. Descoperirea tradiției patristice și eliberarea de povara neoscolastică

Pentru tânărul Hans Urs von Balthasar, descoperirea scrierilor Sfinților Părinți a avut un rol definitoriu în orientarea sa teologică. Deși nu a fost de formație teolog (doctorat în germanistică, în anul 1928, cu o lucrare despre „Istoria problemei eshatologice în literatura germană modernă”), intrarea ca novice în ordinul iezuit (1929) l-a făcut să se confrunte, de la bun început, cu „pustia neoscolastică”¹⁰ care domina studiul filosofiei la Școala iezuită de la Pullach, în apropiere de München. O primă experiență eliberatoare de corsetul neoscolastic va fi prietenia cu Erich Przywara („minte cea mai strălucită, care mi-a fost dat să o întâlnesc”¹¹), prin care va descoperi Părinții latini.

„Revelația” patristică în întregul ei are loc însă câțiva ani mai târziu, în Franța: în perioada 1933-1937 tânărul von Balthasar își va continua studiile – de data asta în domeniul teologiei – în centrul iezuit de pe dealul Fourvière din Lyon. Chiar dacă și cursurile oferite la facultatea iezuită au însemnat o continuare a „luptei încrâncenate cu starea dezolantă a teologiei, și cu ceea ce făcuseră oamenii din măreția Revelației dumnezeiești”¹², întâlnirea cu Henri de Lubac (care preda la Universitatea din Lyon, dar locuia în colegiul iezuit) va fi una providențială. Împreună cu alți tineri iezuiți (Jean Daniélou, Henri Bouillard etc.), Hans Urs von

⁸ O evaluare critică a acestui aspect a se vedea la: MOGA, *Kirche als Braut Christi*, pp. 266-287.

⁹ Henri DE LUBAC, „Ein Zeuge in der Kirche: Hans Urs von Balthasar”, în: *Internationale Katholische Zeitschrift Communio*, 4 (1975), 5, p. 400.

¹⁰ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk...*, p. 70.

¹¹ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk...*, p. 10.

¹² H.U. VON BALTHASAR (ed.), *Adrienne von Speyr. Erde und Himmel. Ein Tagebuch. Zweiter Teil: Die Zeit der großen Diktate*, Einsiedeln, 1975, p. 195.

Balthasar va descoperi, prin intermediul lui de Lubac scrierile Sfinților Părinți ca răspuns la criza spirituală a teologiei și a Bisericii din acea vreme.

Ceea ce mai târziu va primi numele de „théologie nouvelle”¹³, însemna pentru Henri de Lubac și tinerii inimoși din jurul lui convingerea că teologia romano-catolică nu poate să iasă din corsetul artificial al neoscolasticii decât redescoperind duhul Sfinților Părinți, ca etos al universalității și al unei propovăduiri curajoase a lui Hristos în lume. Retrospectiv, spre sfârșitul vieții, Hans Urs von Balthasar va scrie că teologia Sfinților Părinți însemna pentru acest grup o deschidere către lume, către misiune, către libertate: „patristica însemna pentru noi: o creștinătate care gândește în spațiul nelimitat al lumii tuturor popoarelor, dar care aduce totodată nădejdea în mântuirea acestei lumi”¹⁴. Programul de înnoire propus de Henri de Lubac (mai ales în cartea sa „*Catholicisme. Les aspects sociaux du dogme*”, Paris, 1938) avea în vedere mai multe elemente: accentuarea aspectului pozitiv al istoricității pentru Biserică (spre deosebire de tendința Vaticanului de a critica orice evoluție, inclusiv modernitatea); o exegeză holistică a Sfintei Scripturi (în sensul redescoperirii sensului scripturistic multiplu, de tip alexandrin); înțelegerea „catolicității” nu sub aspect confesional, ci ca sens al trimiterii și deschiderii constante a Bisericii înspre lume; corectarea unei viziuni statice, proprie neoscolasticii, referitoare la Revelația divină, dar și o nouă orientare în teologia despre har.

Sfinții Părinți erau pentru grupa de „înnoitori” din Lyon garanții faptului că ceea ce pretindeau ei nu era nimic străin de tradiția Bisericii. Departe de a aduce „înnoiri” derapante, așa cum erau acuzați, teologii din jurul lui Henri de Lubac propuneau redescoperirea „celei mai vechi teologii”¹⁵, cea a Părinților din primele secole creștine. De pildă, în domeniul ecleziologiei, Henri de Lubac și discipolii săi pretindeau redescoperirea Bisericii ca Taină a Trupului euharistic, ca realitate sacramentală vie – o temă devenită apoi centrală pentru teologia Conciliului II Vatican.

¹³ Folosit pentru prima dată de Pietro Parente în anul 1942, cu o conotație negativă, termenul de „théologie nouvelle” a devenit cunoscut în anul 1946, printr-o alocuțiune a papei Pius al XII-lea adresată iezuiților, în care îi avertiza că acest „nou curent” încearcă să abroge teologia neoscolastică. Pe aceeași linie, dominicanul Garrigou-Lagrange identifica, tot în anul 1946, „noua teologie” cu modernismul, fapt care coincidea în acea vreme cu o condamnare („modernismul” fusese condamnat prin enciclica „Pascendi” din anul 1907). Apogeul criticii „noii teologii” de către magisterul roman l-a constituit enciclica „Humani generis” din 1950, care condamna un nou tip de „relativism dogmatic”, precum și o „nouă exegeză, pretins spirituală sau simbolică”. Cf. Étienne FOUILLOUX, „*Nouvelle théologie*” et *théologie nouvelle*, în: Benoit PELLISTRANDI (ed.), *L'histoire religieuse en France et en Espagne*, Madrid, 2004, pp. 411-425; Rudolf VODERHOLZER, *Die Bedeutung der so genannten „Nouvelle Théologie” (insbesondere Henri de Lubacs) für die Theologie Hans Urs von Balthasars*, în: KASPER (ed.), *Logik der Liebe und Herrlichkeit Gottes*, pp. 210-212.

¹⁴ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk*, p. 38.

¹⁵ H.U. VON BALTHASAR, *Prüfet alles – das Gute behaltet*, Ostfildern, 1986, p. 11: „Cartea lui de Lubac era o colecție cu texte până atunci nebăgate în seamă ale Părinților și ale marilor sfinți teologi – în fapt teologia cea mai străveche, care nu putea să apară decât unor îmbătrâniți drept «théologie nouvelle»”.

O chestiune rămasă actuală în cercetarea balthasariană este în ce măsură teologul elvețian poate fi considerat reprezentant sau membru al „ressourcement”-ului francez, inițiat de dominicani precum Marie-Dominique Chenu și Yves Congar și de iezuiți ca Henri de Lubac. În timp ce actualul episcop romano-catolic de Regensburg, Rudolf Voderholzer, îl vede pe Balthasar ca reprezentant al „théologie nouvelle” în spațiul german¹⁶, Edward T. Oakes subliniază diferențele considerabile dintre perspectiva lui de Lubac și cea a lui von Balthasar privind relevanța gândirii patristice pentru teologia modernă¹⁷. Cu toate acestea, și pentru Oakes, von Balthasar rămâne, deși cu un specific propriu, „teologul exemplar al *ressourcement*-ului”¹⁸. Chiar dacă mai târziu Hans Urs von Balthasar și-a croit propriul drum în teologie, legătura sa cu Henri de Lubac a lăsat o amprentă pentru felul în care a înțeles și a utilizat teologia Sfinților Părinți: pornind de la nevoile și provocările actuale ale teologiei, el a căutat în tradiția patristică mărturii sau intuiții incipiente pentru deschiderea de noi perspective. Întâlnirea dintre Balthasar și teologia patristică este, prin urmare, una selectivă, pusă mereu în slujba înnoirii teologiei contemporane.

Chiar dacă Henri de Lubac avea să vadă mai târziu, în teologia balthasariană, aceeași „simplitate efectivă a iubirii”¹⁹ care însuflețește și teologia patristică, rămâne totuși greu de stabilit un *criteriu* al hermeneuticii patristice utilizate de von Balthasar. El însuși avertiza:

„E superfluu să adaug, că nu doresc să mă fixez pe nici una din personalitățile, pe care le-am descris în mod monografic, de-a lungul anilor, indiferent cât de mult le-aș prețui”²⁰.

Werner Löser a numit „metoda” lui Balthasar de a utiliza și interpreta Sfinții Părinți „o fenomenologie teologică”²¹, care ar presupune „o analiză istorico-critică lipsită de prejudecăți a teologiei patristice, pornind de la chestiunea relevanței ei pentru teologia contemporană”²².

Păstrând mereu convingerea că Părinții nu sunt doar scriitori oarecare, ci *Sfinți Părinți*, Hans Urs von Balthasar era conștient că nu poate să rămână un simplu mediator al teologiei patristice. Acest lucru îl deosebește de Georges Florovsky, de Dumitru Stăniloae și de toți teologii ortodocși care au devenit, în secolul al XX-lea, promotorii așa numitei teologii neopatristice. Chiar dacă și aceștia sunt departe de a fi simpli comentatori sau traducători în limbaj modern ai Părinților²³, Hans Urs von

¹⁶ Cf. VODERHOLZER, *Die Bedeutung der so genannten „Nouvelle Théologie”*, pp. 204-228.

¹⁷ Edward T. OAKES, *Balthasar and Ressourcement: An Ambiguous Relationship*, în: Gabriel FLYNN, Paul D. MURRAY (ed.), *Ressourcement: A movement for renewed of twentieth-century catholic theology*, Oxford, 2012, pp. 278-288.

¹⁸ Edward T. OAKES, *Balthasar and Ressourcement...*, p. 284.

¹⁹ Henri DE LUBAC, *Ein Zeuge Christi in der Kirche: Hans Urs von Balthasar*, în: *Internationale katholische Zeitschrift Communio*, 4 (1975), 5, p. 400.

²⁰ H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk...*, p. 16.

²¹ Werner LÖSER, *Im Geiste des Origenes: Hans Urs von Balthasar als Interpret der Theologie der Kirchenväter*, Frankfurt a. M., 1976, p. 9.

²² Werner LÖSER, *Im Geiste des Origenes...*, p. 10.

²³ Paul GAVRILYUK a atras atenția asupra unei interpretări reduționiste a programului neopatristic. Înnoirea teologiei ortodoxe prin racordarea la etosul viu patristic nu are voie să ducă la un

Balthasar își asumă, în plus, o libertate față de Tradiție, o libertate față de Părinți, însoțită de o critică acerbă – uneori argumentată, alteori construită destul de șubred – față de anumite aspecte ale teologiei patristice.

Pentru a înțelege acest aspect e nevoie să luăm în considerare trei articole programatice publicate de Hans Urs von Balthasar la sfârșitul anilor 1930. Ele scot la iveală accentul diferit al hermeneuticii patristice balthasariene față de „ressourcement”-ul promovat de de Lubac, dar și față de apelul de „întoarcere la Părinți” formulat de Florovsky în anul 1936.

3. Rolul și limitele teologiei patristice. Tipologii balthasariene

În studiul „Patristik, Scholastik und wir”, publicat în anul 1939²⁴, Balthasar trasează liniile de demarcație între teologia patristică, cea scolastică și cea modernă, drept cele trei mari etape ale istoriei teologiei. Deși e convins de orientarea continuă înspre fundamentele patristice ale gândirii creștine, von Balthasar îi vede și limitele. Pentru a asigura raportul potrivit cu teologia patristică, în care ea să fie integrată ca fundament (von Balthasar o numește „legea fundamentală patristică”²⁵), dar completată cu perspectivele dobândite ulterior de teologia creștină, Balthasar compară istoria teologiei cu un traseu ascendent, asemănător unui drum biografic.

Epoca patristică corespunde *tinereții*, ea prezentând „toate virtuțile tinereții”, precum „măreție, profunzime, îndrăzneală, agilitate, siguranță și o iubire înflăcărată”²⁶. Punctele forte ale acestei vârste teologice ar fi: inspirația continuă din Sfânta Scriptură (ceea ce oferă teologiei patristice „caracterul unei prelungiri aproape nemijlocite a Revelației însăși”²⁷); trecerea de la o „ortodoxie vie-instinctivă”²⁸ a începuturilor, la o doctrină formulată rațional (Sinoadele Ecumenice); combaterea ereziilor în sensul unei lupte existențiale pentru Adevărul mântuirii și, nu în ultimul rând, afirmarea unității dintre viață și învățătură.

În schimb, epoca patristică ascunde și pericole: „o exteriorizare neconștientizată a conținutului inițial al Revelației”²⁹, exprimată mai ales prin influența prea mare a curentului neoplatonic. Von Balthasar accentuează „zona de pericol neoplatonic”³⁰ în care ar gravita teologia Bisericii Vechi, pericol pe care îl vede dăinuind și în teologia bizantină. „Schema descendentă”, specifică neoplatonismului ar fi influențat, în viziunea lui von Balthasar, atât teologia trinitară capadociană (așa își explică el „încrâncenarea” cu care teologia bizantină combate

„fundamentalism patristic”. Cf. PAUL L. GAVRILYUK, *Florovsky's Neopatristic Synthesis and the future ways of Orthodox Theology*, în: G.E. DEMACPOULOS, A. PAPANIKOLAOU (eds.), *Orthodox Constructions of the West*, New York, 2013, p. 122.

²⁴ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir”, în: *Theologie der Zeit. Theologische Beihefte zum Seelsorger*, (1939) 2, p. 67.

²⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 84.

²⁶ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, pp. 84-85.

²⁷ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 84.

²⁸ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 84.

²⁹ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 85.

³⁰ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 85.

Filioque³¹), hristologia (pe care o vede, mai ales în implicațiile ei pentru viața duhovnicească, rămasă într-un accent monofizit³²), ecleziologia (care ar accentua prea mult latura launtrică, pnevmatică a Bisericii, ignorând-o pe cea instituțională, întrupată) și viața liturgică (viziunea unei „liturghii cosmice” stând, de asemenea, sub influență platonice³³).

Scolastica aduce, ca vârstă a unei *maturizări* teologice a gândirii creștine, o „clarificare a unor structuri fundamentale, care în cadrul literaturii patristice nu au putut ajunge la o lămurire deplină”³⁴: mai ales în teologia despre har, scolastica ar acorda naturii o dimensiune mult mai pozitivă. Așa cum accentuează de mai multe ori, scolastica este superioară patristicii, în viziunea sa. Dar și în cazul scolasticii, von Balthasar avertizează asupra unor pericole care nu au putut fi evitate: naturalismul și distincția prea dură între natural și supranatural. Cheia hermeneutică este clară: teologia patristică oferă teza, cea scolastică antiteza, iar cea modernă (încă incipientă) trebuie să creeze sinteza finală, eliberând gândirea creștină de „ultimele reminiscențe platonice-elenice”³⁵.

Critica lui von Balthasar vis-à-vis de teologia patristică se vrea a fi o lectură diferențiată a surselor de inspirație teologică. Departea de a subscrie la programul antielenic promovat la începutul sec. al XX-lea de Adolf von Harnack, von Balthasar vrea să evite totodată un entuziasm mimetic legat de tradiția patristică: „Nimic nu ar fi mai periculos decât să pretindem, de pe poziția noastră complet diferită, o întoarcere necondiționată la platonismul patristic”³⁶.

Caracterul ambivalent al criticilor formulate de von Balthasar este dat în primul rând de tipologiile teologice pe care el le construiește pentru a determina „profilul” teologiei patristice. Un exemplu: soteriologia Sfinților Părinți răsăriteni (învățătura despre îndumnezeirea omului) este criticată de von Balthasar ca fiind expresia desconsiderării naturii umane: „pieirea și dispariția creaturii în fața lui Dumnezeu”, un „urcuș spre ceva care nu mai mare nimic omenesc”³⁷. Interpretarea îndumnezeirii ca înstrăinare a omului de propria sa natură corespunde unei prejudecăți tradiționale a teologiei occidentale față de cea răsăriteană. Faptul că von Balthasar, ca deja bun cunoscător al teologiei patristice, apelează la aceste stereotipii dovedește limitele culturale ale marelui gânditor elvețian. Nu este, de altfel, o

³¹ Cf. H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 87.

³² Von BALTHASAR vorbește de „spiritualizarea monofizită” (ibidem, 88) prezentă latent în scrierile duhovnicești bizantine. Interesant în acest context este și critica directă adusă Sf. Maxim Mărturisitorul: deși acesta a dovedit în scrierile sale dogmatice că este un gânditor profund ortodox, el nu ar fi afirmat pe măsură și în scrierile spirituale „autonomia și caracterul pozitiv al naturii umane”, tinzând astfel spre un „spiritualism colorat monofizit” (Cf. H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 88).

³³ Cf. H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 88.

³⁴ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 92.

³⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 96.

³⁶ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 91.

³⁷ H.U. VON BALTHASAR, „Patristik, Scholastik und wir...”, p. 99.

slăbiciune a tinereții. Reproșul la adresa teologiei patristice, de a se fi lăsat pradă unei contopiri cu neoplatonismul, apare și în scrierile târzii³⁸.

Simplificările inerente unei astfel de tipologizări sunt regretabile, nu doar din perspectivă ortodoxă, ci și din aceea a unei lecturi patrologice obiective. Brian Daley, patrolog romano-catolic, vede „abordarea Sfinților Părinți de către Balthasar drept una nesatisfăcătoare din mai multe puncte de vedere”³⁹. Lectura balthasariană ar fi una „eclectică”, ei lipsindu-i „sensul unei contextualizări istorice”⁴⁰.

4. Răsăritul creștin, între gnoză și contemplație? Umbre și lumini ale unei viziuni originale

Această ambivalență se regăsește și în puținele studii în care Balthasar se referă în mod direct la Biserica Ortodoxă, respectiv la teologia ortodoxă contemporană. Într-un articol publicat în același an (1939), intitulat „Întoarcerea către Răsărit” („Wendung nach Osten”), Balthasar evaluează critic fascinația pe care Răsăritul ortodox rus o exercita asupra unei părți a catolicismului german. El preia tipologia dezvoltată în cazul teologiei patristice și a aplică „religiozității creștine răsăritene”, dominată de o „plutire platonice între idealitate cosmic-imaterială și trasparență liturgic-simbolică”⁴¹. Cele două dimensiuni ale Răsăritului creștin ar fi o spiritualitate de tip gnostic (un „training radical de desenzualizare”, un „idealism mistic”⁴²) și o Liturghie cosmico-simbolică. În timp ce aceasta din urmă – „sacramentalismul cosmic al Răsăritului”⁴³, „simțul pentru Liturghia cosmică”⁴⁴ – ar fi o dimensiune care trebuie (re)descoperită și de Apus, prima dimensiune, cea gnostică, este ceva străin creștinismului de care Răsăritul trebuie să se elibereze. Von Balthasar vorbește în acest context de „problema religioasă răsăriteană”⁴⁵ și are în

³⁸ În al treilea volum al monumentalei opere *Herrlichkeit*, el acuză teologia patristică de a nu fi intrat într-un dialog cu „tragedia greacă”: „Tragedia greacă – și nu filozofia greacă, cu care au preferat creștinii să intre în dialog – reprezintă simbolul mereu valabil al lui Hristos ca eveniment al umanității, simbol care cuprinde și depășește pe toate celelalte”. H.U. VON BALTHASAR, *Herrlichkeit. Eine theologische Ästhetik*, III/1.1: *Im Raum der Metaphysik. Altertum*, Einsiedeln, 1965, p. 94. Von Balthasar vedea în abordarea dramatic-poetică a marilor teme teologice șansa unei aprofundări a Tainei Revelației. De aceea, în retrospectiva privind întreaga sa operă, Balthasar va concluziona: „Dialogul decisiv dintre antichitate și creștinism nu a fost acela purtat secole de-a rândul între Platon și teologia patristico-scolastică, ci acela purtat între tragici și sfinții creștini, despre sensul existenței creștine”. H.U. VON BALTHASAR, *Mein Werk...*, pp. 58-59.

³⁹ Brian DALEY, „Balthasar’s Reading of the Church Fathers”, în: Edward T. OAKES, David MOSS (eds.), *The Cambridge Companion to Hans Urs von Balthasar*, Cambridge, 2004, p. 202.

⁴⁰ Brian DALEY, „Balthasar’s Reading of the Church Fathers...”, p. 202. Cu excepția cărții despre Maxim Mărturisitorul, comentariile și referințele balthasariene legate de teologia patristică nu ar fi indicate, în opinia lui Daley, pentru cineva care „vrea să aprofundeze pe Sfinții Părinți ca atare” (p. 202), ci pentru cel care vrea să vadă în ce mod „agenda intelectuală” (p. 189) balthasariană este folosită drept criteriu pentru interpretarea Părinților.

⁴¹ H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, în: *Stimmen der Zeit*, 136, (1939) 32-46, p. 41.

⁴² H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, pp. 36-38.

⁴³ H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, p. 43.

⁴⁴ H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, p. 43.

⁴⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, p. 45.

vedere prin această sintagmă „eliberarea religiozității răsăritene de alunecarea ei din simbolism înspre gnosticism și fuga de lume”⁴⁶.

Și în cazul acestui articol, ca și în cel privitor la teologia patristică, Hans Urs von Balthasar încearcă să își creeze profilul unui *mediator* între două poziționări extreme, ambele prezente în teologia occidentală, respectiv între o critică totală (asemenea celei formulate de Adolf von Harnack) și un entuziasm facil. Prin urmare, privită în contextul epocii, atitudinea sa este una de deschidere, deși asumată critic și argumentată tipologic, fapt care duce la unele simplificări și paușalizări.

Aceste idei vor fi precizate de von Balthasar și în articolul „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche”, publicat tot în anul 1939 și republicat în 1961 în cartea *Sponsa Verbi*⁴⁷. Von Balthasar vede în scriitorii bisericești precum Clement Alexandrinul, Origen, Evagrie, Grigorie de Nazianz și Grigorie al Nyssei, Dionisie Areopagitul și Maxim Mărturisitorul, cărora le alătură paușal pe „călugării din Muntele Athos”, reprezentanții unei tradiții „individual-gnostice de relaționare nemijlocită cu Dumnezeu”⁴⁸. Această tradiție se exprimă printr-o „Liturghie a contemplației, în care credinciosul urmărește tainele mai presus de ceruri ale Noului Veac, într-o înșiruire de scene simbolic-representative, ca prin oglindă și pilde”⁴⁹. Von Balthasar critică în acest context mai ales prezența iconostasului, care ar despărți poporul de cler, asemenea separării alexandrine dintre cei simpli și cei desăvârșiți. „Liturghia contemplației”⁵⁰, specifică Răsăritului, ar trebui completată cu perspectiva occidentală, fapt care ar duce la o nouă sinteză liturgică-ecclesială. El schițează această sinteză în trei puncte:

1. Renunțarea la iconostasul ca separare între profan și sacru (contribuția Apusului), dar accentuarea sacramentală a prediciei și o înțelegere eshatologică (de transfigurare a lumii) a Liturghiei (contribuția Răsăritului);
2. Conștientizarea dimensiunii cosmice a Liturghiei și continuarea liturgicului în cotidian (Răsărit), alături de o implicare social-etică activă (Apus);
3. Distanțarea față de o concepție mistică, elitistă despre Biserică și angajamentul pentru realizarea Bisericii ca și comunitate vie, concretă, însuflețită de o mărturisire eroică a mesajului creștin în lumea de azi⁵¹.

Deși nu putem detalia și analiza critic toate aspectele acestei viziuni de complementaritate a celor două tradiții, este clar că von Balthasar este însuflețit de dorința de valorificare a tradiției ortodoxe, însă, el rămâne totodată tributar unor preconcepții legate de „profilul” spiritual și teologic al Răsăritului.

⁴⁶ H.U. VON BALTHASAR, „Wendung nach Osten”, p. 45.

⁴⁷ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche”, în: H.U. VON BALTHASAR, *Sponsa Verbi. Skizzen zur Theologie II*, Einsiedeln, ²1971, pp. 484-501.

⁴⁸ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 496.

⁴⁹ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 496.

⁵⁰ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 497.

⁵¹ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, pp. 498-499.

Dincolo de acest aspect, viziunea unei sinteze între Răsărit ca „Biserică a contemplației”⁵² (sau „Biserică ioaneică”⁵³) și Apus ca „Biserică a auzului”⁵⁴ (sau „Biserică petrinică”⁵⁵) nu trebuie înțeleasă în sensul unui program de reformă ecumenică. Prin sinteză, von Balthasar înțelege un ideal de raportare reciprocă și armonizare spirituală a două tradiții deopotrivă autentice. Soluția nu este o „reformă în domeniul liturgic” (nici în Răsărit, dar nici în Apus), ci „o educație spre o nouă conștientizare senzorial-duhovnicească a realității Bisericii apusene-răsăritene”⁵⁶, prin urmare un proces educativ de descoperire a perspectivei celuilalt ca șansă a îmbogățirii proprii. Un element esențial pentru dobândirea unei asemenea conștiințe este înțelegerea faptului că cele două tradiții se condiționează reciproc: „Biserica ioaneică este inima tainică a Bisericii petrinice”⁵⁷. Această afirmație merită dezvoltată, într-un alt cadru tematic, și privită ca motto al unui dialog înnoit dintre cele două Biserici.

5. Concluzii preliminare

Studiul de față a încercat să problematizeze, pornind de la trei articole programatice ale lui Hans Urs von Balthasar din anul 1939, hermeneutica proprie pe care a dezvoltat-o acesta în relaționarea cu teologia patristică greacă și cu tradiția Bisericii Răsăritene în întregul ei. Balthasar e un gânditor care trăiește la confluența tradițiilor creștine, a curentelor literare, artistice și filozofice ale omenirii. El pornește de la anumite intuiții, de la o viziune incipientă, pe care o probează cu mărturii disparate din sursele alese (în cazul nostru, teologia patristică), pentru a oferi apoi un răspuns nou și încheiat la provocările identității creștine în modernitate. Întrebarea esențială rămâne – atât în hermeneutica patristică, cât și în aprecierile făcute la adresa Bisericii Ortodoxe – care este *criteriul* de bază după care von Balthasar se orientează.

Fără doar și poate, el are în vedere situația catolicismului și a teologiei romano-catolice, mai ales în spațiul german⁵⁸. De aceea judecățile și prejudecățile pe care le adoptă trebuie privite din prisma acestui context cultural-istoric. El nu dialoghează *cu* Răsăritul, ci preia din tradiția Răsăritului intuiții pentru a interveni terapeutic și înnoitor în propria tradiție. Hans Urs von Balthasar caută astfel soluții

⁵² H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 493.

⁵³ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 499.

⁵⁴ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 494.

⁵⁵ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 499.

⁵⁶ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 499.

⁵⁷ H.U. VON BALTHASAR, „Sehen, Hören und Lesen im Raum der Kirche...”, p. 499. Conceptele de „Biserică ioaneică” și „Biserică petrinică” apar și mai târziu în opera balthasariană, dar ele nu mai conțin raportarea la tradiția ortodoxă, respectiv cea romano-catolică, devenind simple dimensiuni ale „Bisericii romano-catolice”. Cf. H.U. VON BALTHASAR, *Unser Auftrag. Bericht und Entwurf. Einführung in die von Adrienne von Speyr und Hans Urs von Balthasar gegründete Johannesgemeinschaft*, Einsiedeln, 1984, pp. 105-108.

⁵⁸ O tentativă de contextualizare cultural-istorică a primei perioade de creație balthasariene (anii 1930-1940) este monografia controversată a lui Paul Silas PETERSON, *The Early Hans Urs von Balthasar. Historical Contexts and Intellectual Formation*, Berlin, München, Boston, 2015.

la o închistare eclezială ruptă de evoluția societății și a culturii moderne, dar respinge totodată un modernism lipsit de rădăcini. Dacă există un criteriu în acest tip de lectură, acela este construirea unei *sinteze teologice-spirituale în modernitate*. Fiind vorba de o sinteză, tradiția patristică nu poate lipsi, dar *nu* are funcția de for superior, pe care o are în teologia neopatristică ortodoxă.

Acest proiect teologic, în sine utopic – încă nedefinit la nivelul anilor 1930-1940 – face ca atât interpretarea Sfinților Părinți, cât și aprecierea teologiei ortodoxe (cât o cunoștea) să fie uneori eclectice, tipologizante, gândite să poată intra în construcția ideologică deja schițată. În anii 1950 acest proiect se va concretiza, sub egida colaborării cu Adrienne von Speyr, în sensul unei teologii spirituale, în care nu dogmatica clasică (dominată de categorii filosofice) este centrală, ci acumulările lirice („Teodramatik”) și estetice („theologische Ästhetik”) ale omenirii îndreptată spre Dumnezeu.

Cu toate acestea, Hans Urs von Balthasar rămâne, în secolul al XX-lea, teologul romano-catolic de limbă germană care se raportează cel mai mult la Sfinții Părinți ca sursă vie de inspirație. Chiar dacă abordarea nu este una neopatristică (așa cum a fost ea înțeleasă de către teologi precum Dumitru Stăniloae, Georges Florovsky și alții) și rezultatele ei la nivelul unei teologii speculative sunt uneori discutabile, ea nu poate fi ignorată sau subapreciată: din contră, cu toate umbrele și reducăționismele inerente, von Balthasar adoptă o „hermeneutică creatoare” – pentru a prelua aici un termen consacrat de Mircea Eliade în alt context. Studiile și comentariile lui Hans Urs von Balthasar despre apologeții greci, despre Origen, Sf. Irineu de Lyon, Sf. Grigore al Nyssei, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Dionisie Areopagitul și Sf. Maxim Mărturisitorul – pentru a rămâne doar la patristica răsăriteană – dovedesc din plin crezul său, că teologia modernă trebuie să descopere în „fântâna teologiei patristice [...] teme abordate de Sfinții Părinți, dar uitate ulterior”⁵⁹. Von Balthasar a fost cel care, în spațiul german, a contribuit cel mai mult la „scoaterea teologiei patristice de la periferia cercetării teologice”⁶⁰. Cel puțin din acest motiv el ar trebui să fie cunoscut mai bine în lumea ortodoxă.

⁵⁹ H.U. VON BALTHASAR, *Verbum Caro. Skizzen zur Theologie I*, Einsiedeln³1990, p. 225.

⁶⁰ Ch. KANNENGIESSER, „In der Schule der Väter. Balthasars Beschäftigung mit der patristischen Theologie”, în: Karl LEHMANN, Walter KASPER (eds.), *Hans Urs von Balthasar: Gestalt und Werk*, Köln, 1989, p. 79.